

DUHOVNOST I RELIGIOZNOST U OBITELJSKOM OKRUŽENJU

Beretin, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:329011>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

**DUHOVNOST I RELIGIOZNOST U OBITELJSKOM
OKRUŽENJU**

LUCIJA BERETIN

SPLIT, 2023

Odsjek za rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Preddiplomski sveučilišni studij ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Kolegij: Partnerstvo s roditeljima i lokalnom zajednicom

DUHOVNOST I RELIGIOZNOST U OBITELJSKOM OKRUŽENJU

STUDENTICA: Beretin Lucija

MENTOR: doc. dr.sc. Maglica Toni

SPLIT, 2023.

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1. DUHOVNOST I RELIGIOZNOST.....	2
2. DUHOVNOST KROZ PEDAGOŠKE MISLI.....	3
2.1 MONTESSORI PEDAGOGIJA.....	4
2.2 WALDORF PEDAGOGIJA.....	6
2.3 HAGIOTERAPIJA.....	7
2.4 LOGOTERAPIJA.....	8
3. DUHOVNOST I RELIGIOZNOST U OBITELJSKOM OKRUŽENJU.....	11
3.1 DUHOVNOST RODITELJA.....	12
3.2 DUHOVNOST DJECE.....	13
3.3 DUHOVNOST KAO ZAŠTITNI ČIMBENIK U RIZIČNIM OKOLNOSTIMA.....	14
4. ULOGA ODGAJATELJA.....	17
ZAKLJUČAK.....	19
SAŽETAK.....	20
SUMMARY.....	21
LITERATURA.....	22
PRILOZI SLIKA.....	24

UVOD

Tema ovog završnog rada su duhovnost i religioznost u obiteljskom okruženju djeteta. Iako se duhovnost i religioznost često koriste kao sinonimi, imaju različita značenja. Treba naglasiti kako se duhovnost ne može usporediti sa religioznošću budući da se kod duhovnosti radi o širem pojmu. Čovjek može biti religiozan, ali ne i duhovan. Isto tako može biti duhovan, ali ne religiozan. Duhovnost se odnosi na dublje pitanje smisla i povezanosti s nečim što je veće od nas samih, dok religioznost obuhvaća organizirane prakse i uvjerenja. Duhovnost i religioznost imaju važnu ulogu u obiteljskom odgoju, jer obitelj predstavlja prvo i temeljno okruženje u kojem djeca upoznaju i razumiju vjerske vrijednosti i duhovne dimenzije života. Važno je napomenuti kako svaka obitelj ima jedinstvene potrebe i da je pristup duhovnosti i religioznošću potpuno individualan.

Ovaj rad bavi se duhovnošću i religioznošću u odgoju djece. Fokusirat će se na teme dječjeg pogleda na vjerska i duhovna stajališta te kako roditelji i okolina mogu utjecati na njih. Također, navest će se neki od rizičnih i zaštitnih čimbenika te objasniti kako duhovnost kao zaštitni čimbenik utječe na pojedinca i ponašanje. Uz obitelj, veliku ulogu u odgoju djece imaju odgajatelji pa je jako bitno i njihovo stajalište o duhovnosti i religioznošću, kao i njihove kompetencije za provođenje multikulturalnih aktivnosti. Poseban osvrt dat će se na dva pedagoška pravca, Montessori i Waldorf, koji svoj rad temelje na duhovnim i religioznim elementima. Također, dat će se prikaz hagioterapije i logoterapije koji se svrstavaju u terapijske pristupe pojedincima i obiteljima.

1. DUHOVNOST I RELIGIOZNOST

Duhovnost i religioznost su aspekti ljudskog iskustva koji imaju važnu ulogu u razvoju pojedinca. “Duhovnost dolazi od latinske riječi *spiritus*; što znači dah, disanje” (Leutar, 2017:66). Kada govorimo o duhovnosti na poseban način, mislimo na svrhovitu angažiranost nekog religijskog pokreta, društva ili zajednice koja se temelji na određenim duhovnim praksama koje unapređuju razvoj duhovne dimenzije čovjeka (Ivančić, 2006). Mnogi se autori slažu kako je duhovnost dio ljudskog iskustva te da ima kognitivne, ponašajne i iskustvene komponente. Duhovnost uključuje diskusije o svrhovitosti života, ljubavi, životu, smrti, zdravlju i slično. Odnosi se na dublje pitanje smisla, vrijednosti i povezanosti s nečim većim od nas samih, dok religioznost obuhvaća organizirane vjerske prakse i uvjerenja. Značenje duhovnosti odnosi se na domenu ljudskog postojanja koja transcendirira sve materijalne oblike i pruža vlastitom životu dublji osjećaj svrhe, povezanosti, cjelovitosti i nade (Leutar, 2017). Duhovnost je dinamičan proces koji se neprestano oblikuje i povećava pod utjecajem različitih faktora (Leutar, 2017).

Prema Hrvatskoj enciklopediji¹ religijska pojava susreće se od početaka ljudske povijesti do suvremenoga doba, u arhaičnim i visokociviliziranim društvima i kulturama. Religija se definira kao skup vjerovanja i postupaka prema kojima je utvrđen čovjekov odnos s božanstvom ili natprirodnim silama (Polić, 1997; prema Eret, 2012). Religija i pobožnost proizlaze iz određenog socijalnog, psihološkog, kulturnog i povijesnog konteksta koji uključuje okolnosti u kojima je pojedinac rođen, odgojen i živi (Kovačević i sur., 2019). Pojam religija dolazi od latinske riječi *religio* odnosno glagola *religare* što znači povezivati. Odnos religije može biti subjektivan i objektivan. Ukoliko je subjektivan, radi se o osobnom štovanju i klanjanju pa govorimo o religioznosti, ako je odnos objektivan, radi se o religijskoj zajednici ili ustanovi (Hrvatska enciklopedija). Religija se odnosi na uvjete na društveno-kulturnoj razini, dok se religioznost odnosi na uvjete na individualnoj razini.

Stvaranje i napredovanje identiteta duboko su povezani s religioznošću i duhovnošću, jer uključuju shvaćanje jedinstva i transcendenciju osobnosti, što je ključno za iskustvo istinskog duhovnog puta (Kovačević i sur., 2019). Duhovnost se više tiče osobne sfere, dok se religioznost

---

¹ Preuzeto s <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52381>, 15.6.2023. godine

više povezuje s zajednicom i institucijama (Kovačević i sur., 2019). Kako djeca prolaze kroz formativne godine predškolskog odgoja, izloženost duhovnosti i religioznosti može imati značajan utjecaj na njihov emocionalni, socijalni i kognitivni razvoj (Kovačević i sur., 2019). Naglašava se važnost obitelji i okoline te uključivanja duhovnosti i religioznosti u predškolski odgoj te potreba za senzitivnim pristupom koji poštuje različitosti vjerskih uvjerenja i kulturnog konteksta.

2. DUHOVNOST KROZ PEDAGOŠKE MISLI

Kroz život čovjek nastoji zadovoljiti svoje psihološke, fizičke, socijalne, biološke i duhovne potrebe te je potpuno prirodno da svakodnevno razmišlja o svojoj egzistenciji i svrsi ovozemaljskog života. Duhovnost čovjeka je predmet izučavanja brojnih filozofa što pokazuje njezinu kompleksnost. Izučavajući duh i tijelo kroz povijest su se izmjenjivala različita stajališta u kojima su se pojmovi promatrali odvojeno ili ujedinjeno.

Promatranje duha i tijela može biti vertikalno i horizontalno. Dok se vertikalno odnosi na nadmoćnost duha nad tijelom, horizontalno se odnosi na shvaćanje tijela kao instrumentom oslobođenja (Brstilo, 2009). Brstilo (2009) navodi kako su stari Grci poistovjećivali nebesko s duhom te tjelesnost s ovozemaljskim životom. Prema Pranjiću (2009) ljudski duh u Grka su oblikovali filozofi, pjesnici, govornici, i državnici kroz svoja djela, a odgoj je uvjetovan angažmanom tjelesne i duševne moći. Filozof i Sokratov učenik Platon, naglašava važnost priča djeci jer su one prirodan način dječjeg shvaćanja i izražavanja. Upravo takvim pristupom dolazi do oblikovanja njihovih duša u skladu s idealom 'svijeta ideja' (Pranjić, 2009). Rani srednji vijek karakterizira feudalizam u kojem je dominirala ideologija Katoličke crkve u kojoj je spasenje duše činilo vrhunac života (Hercigonja, 2021). Humanisti slijede Juvenalovu misao „Mens sana in corpore sano“ odnosno „Zdrav duh u zdravom tijelu“ pri čemu se ne slažu sa srednjovjekovnom mišlju kako je tijelo 'tamnica duše' (Hercigonja, 2021). Klasično razdoblje karakterizira Descartes i dualizam tijela i duše (Brstilo, 2009). Engleski filozof i utemeljitelj empirizma John Lock naglašavao je važnost senzualističnog shvaćanja morala kojemu je osnova discipliniranje duha te

podčinjavanje strasti i prohtjeva razumu (Miljković, 2019). Hercigonja (2021) navodi kako je Locke smatrao da je djetetova duša pri rođenju 'tabula rasa' odnosno prazna ploča zbog čega naglašava važnu ulogu obrazovnog i inteligentnog odgajatelja u individualnom odgoju djeteta u kojem je načelo „zdrav duh u zdravom tijelu“.

Modernizam ujedinjuje tijelo i dušu (Brstilo, 2009). Rudolf Steiner, baš kao i Marija Montessori slijede tu misao te dijete promatraju kao duhovno-tjelesno biće. Dalje u radu dat će prikaz njihovih pedagogija.

2.1 MONTESSORI PEDAGOGIJA

Današnji nacionalni obrazovni sustavi reflektiraju ideju da je učenje nešto što se odvija tijekom cijelog života. U tom kontekstu, rani i predškolski odgoj predstavlja prvobitno razdoblje u kojem se postavljaju temelji za budući razvoj (Mohorić, 2017). Nakon demokratskih promjena, uvođenje vjerskog odgoja u javne predškolske ustanove ostvareno je poštovanjem želje roditelja rimokatoličke vjeroispovijesti, uz snažan angažman Radne grupe za vjerski odgoj djece predškolske dobi, koja je dio Komisije Katehetskog vijeća Hrvatske biskupske konferencije (Mohorić, 2017). Vjerski odgoj u različitim konfesionalnim varijantama, uz zakonsku osnovu, doprinosi pedagoškom pluralizmu ponuda odgoja u našem kontekstu. U skladu s tim, Katolička Crkva je dodatno podržala ovaj pluralizam nudeći u revidiranom Programu katoličkog vjerskog odgoja za djecu rane i predškolske dobi model temeljen na načelima Montessori pedagogije (Hrvatska biskupska konferencija, 2015; prema Mohorić, 2018).

Osnivačica Montessori pedagogije, Marija Montessori, ima veliku ulogu u napretku pogleda na dijete i odgoj. Marija Montessori isticala je kako su djeca puno sposobnija nego što to odrasli smatraju. Ona govori o odgoju koji služi kao podrška životu, olakšava njegov rast i štiti ga od potencijalnih prijetnji koje bi ga mogle oslabiti (Đuzel, 2006). Znanstveno promatranje, kako interesa tako i potreba djeteta, dovelo je do novog otkrića u odgoju. Montessori pedagogija promiče cjelovit razvoja djeteta to jest na fizičkoj, emocionalnoj, intelektualnoj i duhovnoj razini (Janeš, 2023). U skladu s tim, religiozni odgoj prema

Montessori pedagogiji potaknut je dječjim duhovnim rastom, razumijevanjem vlastite vjere i religioznim vrijednostima te poštivanjem drugih vjerskih tradicija. Najvažnija saznanja Marije Montessori, uz različite metode rada i didaktičke materijale, bila su dostojanstven pristup i poštovanje kojim se pristupa osobi (Đuzel, 2006). Osnovni slogan na kojem se temelji njezina pedagogija je „Pomozi mi da to učinim sam“ što znači da djetetu trebamo biti potpora te dopustiti da bude ravnopravan sudionik u procesu odgoja i obrazovanja (Janeš, 2023). Marija Montessori je po vjeroispovijesti bila katolkinja pa je svoj prvi rad temeljila na vlastitim iskustvima iz katoličkih tradicija. Njezin poznati koncept naziva se „Kateheze Dobri pastir“ koji se i danas provodi u odgojim ustanovama koje rade na temeljima Montessori pedagogije. Kateheza dobrog pastira je pastoralna metoda koja se koristi u vjerskom odgoju djece mlađe dobi, posebno u dobi od tri do šest godina. Ova metoda, koju je razvila Sofia Cavalletti u suradnji s Montessori pedagogijom, temelji se na dubokom poštovanju i razumijevanju dječje duhovnosti (Mohorić, 2017). U Katehezi dobrog Pastira naglasak je na izravnom susretu djeteta s Isusom kao pastirom i pozivu na duhovnu vezu s Bogom. Ovaj koncept nastao je neposrednim promatranjem djetetova razvoja. Autorica Đuzel (2006:568) navodi tri cilja ovog koncepta, a to su da dijete treba „vesti u tajnu života koji je dar, uvesti u odnos-savez kao temeljnu stvarnost osobne izgradnje i odgajanje u vjeri“. Montessori odgoj ističe važnost stvaranja okruženja koje potiče dječji istraživački duh i samostalnost. U religioznom odgoju, to može uključivati stvaranje mirnog kutka ili „duhovnog stola“ s figuricama, svetim knjigama ili drugim materijalima koji su povezani s vjerskim temama (Đuzel, 2006). Djeca imaju slobodu istraživanja i interakcije s tim materijalima, što ih navodi na razmišljanje o duhovnim pitanjima. Kateheza dobrog Pastira odvaja vrijeme za tiho razmatranje i molitvu. Djeci imaju priliku za tiho razmišljanje, kontemplaciju i molitvu (Đuzel, 2006). Ovo vrijeme posvećeno je razmišljanju o vjerskim temama, razvijanju odnosa s Bogom i izražavanje vlastitih molitvi. Kroz trenutke kontemplacije, djeca uče o važnosti mira i unutarnjeg sklada (Mohorić, 2017). Ovaj koncept povezuje djecu s liturgijskim iskustvima Crkve. Djeci se nudi prilika da sudjeluju u jednostavnim obredima, poput paljenja svijeća, klanjanja, molitve i pripreme oltara (Đuzel, 2007). Ovo ih povezuje s liturgijskim životom Crkve i pomaže im da razumiju važnost vjerskih obreda. Kako bi se djeci približili događaji iz Svetog pisma, koriste se autentične biblijske priče. To mogu biti priče iz svetih knjiga, biografije svetaca ili priče o moralnim vrijednostima (Mohorić, 2017). Djeca imaju priliku istraživati ove priče kroz čitanja, dramatizaciju,

slikovnice ili druge manipulativne materijale koji im omogućuju da razviju dublje razumijevanje vjerskih ideja. Kroz individualni rad s djecom, odgajatelji prate duhovni razvoj djece, razgovaraju s njima o njihovim iskustvima i odgovaraju na njihova pitanja (Mohorić, 2017). Ovaj pastoralni pristup omogućava djetetu da se osjeća prihvaćeno, voljeno i podržano u duhovnom napretku. Religiozni odgoj prema Montessori pedagogiji naglašava razvoj moralnih vrijednosti. Djeca razmišljaju o vrlinama poput ljubavi, poštovanja i pravednosti. Kroz interakciju s drugima, dijalog i primjete iz svakodennog života, djeca razvijaju svijest o moralnosti i odgovornosti prema sebi i drugima. Dakle, religiozni odgoj prema pedagogiji Marije Montessori ima cilj potaknuti dijete na duhovni razvoj, razumijevanje vlastite vjere i moralnih vrijednosti. Kroz ove elemente, djeca imaju priliku istražiti i izgraditi svoj odnos s Bogom, razviti svijest o moralnosti i postati osjetljiva ma duhovne aspekte svijeta koji ih okružuje (Mohorić, 2017).

2.2 WALDORF PEDAGOGIJA

Waldorf pedagogija, koju je utemeljio austrijski pisac, filozof i utemeljitelj antropozofije Rudolf Steiner, temelji se na postizanju sklada između duhovnog te zemaljskog dijela pružajući slobodu djetetu u odgoju (Valjan Vukić, Berket, 2019). Prema načelima waldorfske pedagogije dijete se smatra duhovnim bićem kojemu treba omogućiti razvoj njegovih urođenih potencijala pri čemu treba njegovati intelekt i osjećajni život kao i stvaranje radne i stvaralačke navike (Miljković, 2019).

Antropozofija predstavlja znanja o čovjeku kojeg se promatra kao duhovno biće koje u sebi nosi sposobnost spoznaje nadnaravnog svijeta i stupanja u dodir s duhovima (Crnjac, Rokvić Crnjac 2023). Crnjac i Rokvić Crnja (2023) navode kako antropozofija poima čovjeka kao osjetilno i nadosjetilno biće (2023). Dok osjetilno biće obuhvaća fizičko i materijalno, nadosjetilno obuhvaća duhovno odnosno duševno. Antropozofski pogledi uključuju četiri dijela od kojih se čovjek sastoji, a to su: *fizičko tijelo* koje uključuje osjete, *životno tijelo* koje posjeduje biljni, životinjski i ljudski svijet, *astralno* tijelo kao nositelj osjećaja te *ja tijelo* koje je nositelj duše (Steiner, 1995, prema Valjan Vukić, Berket, 2019). Waldorfsku pedagogiju,

koja se temelji na antropozofiji, karakterizira kreativnost, umjetnost, senzibilnost, ujedinjavanje tjelesnosti, duševnosti i duhovnosti u mladom biću te spajanje s prirodom (Crnjac, Rokvić Crnjac 2023).

Ritam, kao pravilna izmjena i ponavljanje elemenata, uočljiv je svakodnevno u djetetovom okruženju, npr. unutar čovjeka kroz disanje ili u prirodi kroz izmjenu godišnjih doba. Waldorfski programi u vrtićima inzistiraju na provođenju ritma zbog harmonizirajućeg i ljekovitog učinka koji pritom nudi pojam o vremenu, razvoj sposobnosti sjećanja, životnu snagu (Valjan Vukić, Berket, 2019). Autorice Valjan Vukić i Berket (2019) navode kako ritam pomaže djeci razviti osjećaj pouzdanosti u svijet, povezivanja s drugima, prirodom i svemirom te predvidljivosti kao razvoj unutarnje orijentacije. Pedagoška godina u waldorfskim vrtićima se temelji na izmjeni godišnjih doba, dna u tjednu te vremena u danu. U takvim skupinama mogu se prepoznati jesenski, zimski, proljetni i ljetni ciklusi u kojima se uređenje prostora unutar vrtića vodi izmjenom kako kršćanskih tako i svjetovnih blagdana. Važnu ulogu imaju svetkovine koje donose radost u dječji život, učenje svojstava ritmičnosti i učenje posebnih trenutaka u životu, međutim, kako navodi Bašić (2006) djeca ne trebaju razumjeti već doživjeti (Valjan Bukić i Berket, 2019).

2.3 HAGIOTERAPIJA

Duhovnost, religija i religioznost sve više se prepoznaju kao snažni faktori za zaštitu mentalnog zdravlja, prevenciju i tretman problema u ponašanju te kao doprinos općem zdravlju pojedinca (Matijašević i Maglica, 2021). Utemeljitelj hagioterapije je Ivančić Tomislav. Temeljni koncept hagioterapije obuhvaća duhovnu dimenziju čovjeka, koja je jednako važna kao i fizička i psihička dimenzija, čineći čovjeka cjelovitim. Riječ "hagios" potječe iz grčkog jezika i znači "svet" ili "posvećen" (Ivančić, 2006). Hagioterapija se temelji na ideji da je duhovnost inherentna svakom pojedincu i može igrati ključnu ulogu u postizanju blagostanja (Ivančić, 2006). Duhovno zdravlje ovisi o našem odnosu prema suštinskim vrijednostima i vjеровanjima, bilo da se radi o našem unutarnjem biću ili Božanstvu. Važno je napomenuti da hagioterapija nije vezana uz određenu religiju ili vjersku tradiciju. Ona se može prilagoditi različitim duhovnim uvjerenjima i

vrijednostima pojedinca. Terapeuti koji prakticiraju hagioterapiju obično imaju obuku iz psihoterapije i duhovne teologije kako bi mogli integrirati duhovne aspekte u terapijski proces (Velički i Velički, 2018). Ako se suočavamo s problemima na duhovnoj razini, to može rezultirati nedostatkom cjelovitosti, što se može manifestirati i na drugim područjima našeg života. „Hagioterapija u središtu svog djelovanja ima upravo duhovnu dušu te se smatra metodom i putem k ozdravljenju čovjekove duhovne duše na temelju duhovnog terapijskog postupka.“ (Ivančić, 2006; prema Matijašević i sur., 2021:218) Autor Ivančić (2007) u svojim radovima navodi kako proces hagioterapije ima tri ključna koraka. Kao prvi korak navodi se kognitivna terapija koja podrazumijeva individualizirane razgovore i različite upitnike uz koje se postavlja dijagnoza, drugi korak je aksiološka terapija u kojoj se ističe kako je za uspješnost liječenja bitno da se pacijent na duhovnoj razini odluči za životne promjenete zadnji korak je antropološka terapija u kojoj se spominju dvije vrste tretmana (Ivančić, 2007). Prvi pristup je za osobe koje uvažavaju svjetonazor Katoličke Crkve pa ih se zbližava sa Božjom milošću, a drugi je za osobe koje ne uvažavaju stavove Katoličke Crkve pa se upoznaju sa filozofskom istoznačnicom za Boga to jest bitkom (Ivančić, 2006). Matijašević i Maglica (2020) u svom istraživanju navode kako ljudi u procesu hagioterapije imaju važnu zadaću u procesu rada na sebi. Također, ljudima je jako važno da mogu razumijeti svoje osjećaje, želje i razmišljanja, ali isto tako osjećaje drugih. Egzistencijalni pristup pokazao se najboljim kod odraslih i djece. Prvo se saznaje kako funkcionira naša duhovna duša pa kako se prema njoj ponašaju psiha i tijelo (Ivančić, 2006). Cilj hagioterapije je pomoći pojedincima da uspostave dublju povezanost sa svojim duhovnim identitetom, pronađu smisao u teškim životnim situacijama i razviju unutarnji mir. Ova terapija također može biti korisna u suočavanju s traumama, gubitkom, krizama vjere i drugim izazovima.

2.4 LOGOTERAPIJA

Logoterapija je terapijski pristup koji je razvio austrijski psihijatar Viktor Frankl. Temelji se na pretpostavci da je pronalazak smisla i svrhe života ključan za dobro mentalno zdravlje i blagostanje pojedinca (Velički i Velički, 2018). On je smatrao da se i za neizlječive bolesti ljudi mogu liječiti na psihološkoj razini dok ih se ne podigne na duhovnu razinu. Logoterapija

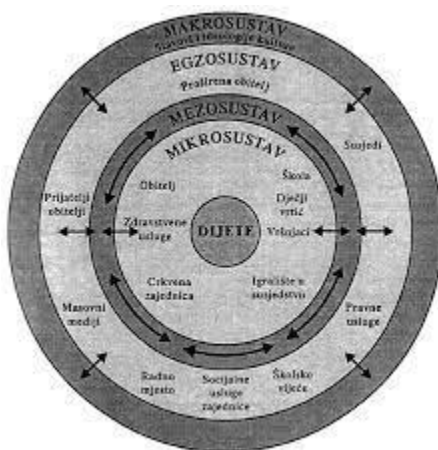
se usredotočuje na traženje smisla u životu kroz aktivno angažiranje u vrijednosnom sustavu, pronalazak svrhe i suočavanje s izazovima (Ivančić, 2006). Središte logoterapije leži u razgovoru o onome što dolazi, o svrsi i ciljevima koje treba postići, te o zadacima i obvezama koje treba obaviti (Puljić, 2005). Frankl je vjerovao da svaki pojedinac ima sposobnost pronaći smisao u životu čak i u najtežim okolnostima (Matijašević i Maglica, 2021). Logoterapija se izvorno naziva logopedagogija što znači da se njome mogu koristiti i pedagozi u širem smislu (Velički i Velički, 2018). Riječ logoterapija potječe iz grčkog jezika, od riječi "logos", koja označava smisao (Puljić, 2005). Prema načelima logoterapije, najbitnije je od ranih dana s djecom raditi na svjesnosti o smislu života, razgovarati o vrijednostima i postupanjima, odnosno navoditi ih na razmišljanje da su stvaratelji svijeta. Mlade ljude treba odgajati tako da poštuju sebe i okolinu te da su spremni dati odgovore na nedoumice i izazove koje im život donosi (Velički i Velički, 2018). Frankl u svojim djelima navodi različite načine postizanja smisla; „smisao života ne može se prenijeti ili darovati nekome drugome, već ga svaka osoba mora samostalno otkriti, smisao života treba pronaći, ali ne može se izmišljati ili stvarati jer je svaki pojedinac jedinstven te pronalaženje smisla nije samo nužnost, već i mogućnost“ (Velički i Velički, 2018:346). Terapeuti logoterapije pomažu osobama da razviju svijest o vlastitim vrijednostima, životnim ciljevima i smislu. Kroz razgovor, refleksiju i aktivnosti, terapeuti potiču ljude da prepoznaju svoju unutarnju slobodu i odgovornost te da donose odluke koje su u skladu s njihovim vrijednostima (Velički i Velički, 2018). Logoterapija se često primjenjuje u situacijama kao što su depresija, anksioznost, gubitak, traume i identitetske krize. Logoterapija ne nudi gotove odgovore na pitanje smisla života, već potiče pojedince da sami istraže i pronađu smisao koji je jedinstven za njih (Puljić, 2006). Terapeuti su podrška u tom procesu, pružajući empatiju, razumijevanje i poticaj za osobni rast i razvoj (Velički i Velički, 2018). U konačnici, logoterapija je terapijski pristup koji se temelji na pronalaženju smisla u životu kao ključnom faktoru za dobro mentalno zdravlje.

Logoterapija se može primijeniti i u predškolskom odgoju, pružajući djeci temelje za razumijevanje smisla i vrijednosti u njihovom životu. U predškolskom odgoju, logoterapija može pomoći djeci u razumijevanju sebe, svojih interesa, vrijednosti i ciljeva. Terapeuti ili odgojitelji mogu koristiti različite metode, kao što su priče, igre uloga ili umjetničke aktivnosti, kako bi potaknuli djecu da razmišljaju o tome što im je važno i što im daje osjećaj smisla

(Velički i Velički, 2018). Kroz logoterapiju, djeca mogu razviti svijest o svojim unutarnjim resursima, talenatima i vještinama koje ih čine jedinstvenima. Logoterapeuti mogu poticati djecu da postave ciljeve koji su u skladu s njihovim interesima i vrijednostima te ih podržavati u ostvarivanju tih ciljeva (Bezić, 1979). Ova tehnika ističe pronalaženje smisla u životu kroz slobodnu volju, volju za smislom i svjesno povezivanje s unutarnjim motivacijama (Puljić, 2006). Važno je prilagoditi pristup logoterapije dječjem razvojnom stupnju i koristiti je na način koji je prikladan za predškolsku dob. To može uključivati jednostavne igre, interaktivne aktivnosti i priče koje se fokusiraju na teme kao što su prijateljstvo, obitelj, samopouzdanje i otkrivanje interesa. Primjena logoterapije u predškolskom odgoju može pomoći djeci da steknu osjećaj svrhe i vrijednosti, razviju pozitivnu sliku o sebi i budu motivirani za istraživanje i rast (Velički i Velički, 2018). Također može pružiti okvir za razgovor o emocijama, međusobnom poštivanju i razumijevanju drugih. Uz podršku odgojitelja ili terapeuta koji su upoznati s principima logoterapije, djeca u predškolskom odgoju mogu započeti svoj put otkrivanja smisla i razumijevanja vlastite vrijednosti, što im može biti korisno u daljem razvoju i životnom putu (Velički i Velički, 2018).

3. DUHOVNOST I RELIGIOZNOST U OBITELJSKOM OKRUŽENJU

Bronfenbrenner u svojoj Teoriji ekoloških sustava navodi kako okolina neprestano utječe na odgoj i razvoj djece. Postoje četiri dijela ekološkog modela; makrosustav, egzosustav, mezosustav i mikrosustav. Matijašević i Maglica (2021) navode kako središnji utjecaj na pojedinca dolazi od mikrosustava, koji predstavlja najbliži sustav s najizravnijim i najranijim učinkom. Taj mikrosustav uključuje uloge, aktivnosti i međuljudske odnose koje pojedinac doživljava u svom fizičkom okruženju (Matijašević i Maglica, 2021). Mikrosustav nije statičan, već se mijenja kako pojedinac raste i uključuje obitelj i druge važne osobe u razvoju pojedinca, kao i dječji vrtić, školu, crkvu i druge okoline (Matijašević i Maglica, 2021). Nakon mikrosustava slijedi mezosustav koji obuhvaća mrežu odnosa između mikrosustava.

Slika 1. Bronfenbrennerov ekološki model (Vasta i sur., 2005; prema Eret, 2012)

Autorica Eret (2012) navodi kako Bronfenbrenner ističe dva važna pojma koja veže uz ekološki sustav, a to su ponašanje i razvoj. Napominje kako su ta dva pojma istoznačnice ukoliko se isključi bitnost vremena odnosno promjena. Ukoliko ih vežemo uz vrijeme, tada ponašanje od forme prikaza postaje proces to jest razvoj. Domene koje se ističu u svakom od sustava su: država kao dio makrosustava, mediji kao dio egzosustava i religija kao područje mikrosustava (Eret,

2012). Prema spomenutome, religija ima veliki utjecaj u odgoju. Ona utječe na modele spolnih uloga, brak, razvod, natalitet, moral, stavove i odgoj djece, a može utjecati i na odijevanje, prehrambene navike, brigu o zdravlju i socijalne odnose (Berns, 2006). Gore spomenuta područja razvoja upućuju da ne postoji odgoj bez utjecaja religije čak i za onoga koji se deklarira kao ateist (Kolar Billege i Amabilis Jurić, 2017).

U mirkosustavu se uz kulturu i religiju nalazi obitelj. U obitelji, najvažniju zadaću imaju roditelji u odgoju djece rane i predškolske dobi. Roditeljstvo je veoma bitna uloga u životu. Roditeljstvo obuhvaća ne samo osjećaje koje roditelji gaje prema svom djetetu, već i specifične misli i postupke koje roditelji poduzimaju. Uključuje odgovornosti kao što su odgoj i obrazovanje, prilagođeni kulturnim, religijskim, moralnim normama, vrijednostima i slično (Ljubetić, 2007). Duhovnost i religioznost važni su u obiteljskom odgoju, jer obitelj predstavlja prvi i temeljni kontekst u kojem djeca upoznaju i razumiju vjerske vrijednosti i duhovne dimenzije života.

3.1 DUHOVNOST RODITELJA

Od trenutka začeća, dijete ulazi u naš svijet koji je obilježen ljepotom i dobrim stvarima, ali i opasnostima te u tom kontekstu, roditelji, šira obitelj i društvo imaju važnu ulogu u pružanju zaštite djetetu, jer je ono ugroženo i potrebno mu je podrška (Ivančić, 2006). Obitelj ima važnu ulogu u prenošenju vjerskih vrijednosti na djecu (Leutar, 2006). To može uključivati dijeljenje molitve, sudjelovanje u vjerskim obredima, čitanje svetih knjiga, razgovor o moralnim pitanjima i primjenom vjerskih principa u svakodnevnom životu (Leutar, 2006). Obitelj može biti model i podrška u razvijanju djetetove duhovnosti i razumijevanju vjere. Leutar (2006) navodi kako obrazovanje o vjerskim tradicijama omogućuje djeci da razumiju različite religije, običaje i duhovne vrijednosti. U obiteljskom se okruženju mogu istraživati različite vjerske tradicije, upoznavati različite Bogove i vjerske ideale te sudjelovati u različitim događanjima (Leutar, 2006). Takve aktivnosti pomažu djeci kako bi razvila poštovanje prema različitim kulturama. Obitelj može pružiti potporu djetetovom duhovnom razvoju kroz otvorene razgovore, slušanje, postavljanje pitanja i podršku u traženju različitih odgovora te vlastitog odnosa i mišljenja o

duhovnosti, vjeri i kulturi (Leutar, 2006). Poželjno je poticati dijete na razmišljanje o smislu života, otkrivanje vastitih talenata i vrijednosti te izgradnju odnosa s nećim većim od sebe. Obiteljsko okruženje ima značajnu ulogu u življenju vjere i moralnih vrijednosti u svakodnevnom životu. Djeca često uče po modelu to jest promatrajući primjere svojih roditelja i članova obitelji (Leutar, 2006). Stoga, obitelj može biti model ljubavi, iskrenosti, suosjećanja, pravdenosti i ostalih moralnih vrijednosti koje proizlaze iz vjerskih uverenja (Leutar, 2006). Neke obitelji potiču redovitu vjersku praksu, poput odlazaka na bogoslužja ili zajedniče molitve, proslave vjerskih blagdana i sudjelovanje u različitim aktivnostima vjerske zajednice. Takva praksa pomaže da se osjećaju povezano sa vjerskom zajednicom, upoznaju druge vjernike i razumiju važnost sudjelovanja u vjerskim aktivnostima (Leutar, 2006). Dakle, djeca imaju priliku socijalizirati se, razvijati osjećaj za stalnost i sigurnost te osjećaj pripadnosti. Uz osjećaj prihvaćenosti veže se i razvoj pozitivne slike o sebi i samopouzdanje te samopoštovanje.

3.2 DUHOVNOST DJECE

U predškolskoj dobi, djeca počinju razvijati svijest o duhovnim aspektima života poput pitanja o postojanju Boga, smislu života, ljubavi, prirodi i čudima (Leutar, 2006). Djeca posjeduju veću duhovnost od odraslih jer se neposrednije koriste svojom duhovnom dušom, koja je aktivna i cjelovita dok su njihov mozak i psiha još nerazvijeni. Zbog toga djeca jasnije i direktnije razumiju misli, osjećaje i odluke svojih roditelja. Ona postavljaju pitanja o temeljnim egzistencijalnim tajnama svijeta, kao što su odakle dolaze i zašto su došla na svijet. Do otprilike treće ili pete godine, djeca primarno žive na temelju duha i njegova spoznaja (Ivančić, 2006) Oni mogu izražavati svoje duhovne ideje kroz maštovite igre, priče, crteže ili razgovore s drugima. Dječja duhovnost može se temeljiti na osjećaju povezanosti s prirodom, ljubavi prema drugim ljudima, osjećaju zahvalnosti ili snažnom osjećaju za pravdu i moralne vrijednosti (Hoblaj, 2006). Također, u predškolskoj dobi počinju primati informacije o različitim religijama i vjerskim tradicijama putem obitelji, odgojnih ustanova, medija i društva (Leutar, 2006). Njihovo razumijevanje religije obično je pojednostavljeno i temelji se na konkretnim simbolima, običajima i ritualima koje vide ili u kojima sudjeluju (Leutar, 2006). Mogu razumijeti religijske pojmove poput Boga, molitve, crkve ili hrama, koji su ponekad usko povezani s njihovim vlastitim iskustvima ili načinima razmišljanja (Leutar,

2006). Vrlo je važan razvoj kognitivnih vještina i kreativnosti od djece rane i predškolske dobi. Aktivnosti poput čitanja religijskih priča, pjevanje duhovnih pjesama ili sudjelovanja u simboličkim igrama potiče dječju maštu, jezični razvoj, razmišljanje, pamćenje i logičko promišljanje (Đuzel, 2006). Osim toga, djeca postavljaju različita pitanja, istražuju i traže odgovore te tako razvijaju znatiželju i kritičko razmišljanje (Leutar, 2006). Što se tiče emocionalnog razvoja djece u predškolskom odgoju, kroz duhovne i religijske aktivnosti mogu razviti osjećaj smisla, pripadnosti i sigurnosti. To im pomaže u razumijevanju vlastitih emocija, suočavanju sa stresom te razvijanju vještina samoregulacije. Kroz molitvu, meditaciju ili refleksiju, djeca mogu naučiti kako se smiriti, pronaći unutarnji mir i razvijati pozitivne emocionalne strategije. Duhovnost i religioznost mogu pružiti okvir za razumijevanje morlanih vrijednosti i etike (Groeschel, 2009). Kroz vjerske priče, morlane poruke i primjere, djeca uče o važnosti poštovanja, ljubavi, iskrenosti, odgovornosti i drugim vrijednostima (Hoblaj, 2006). Ovakvi koncepti pomažu djeci u razvoju svijesti o razlikovanju dobrog i lošeg te u izgradnji unutarnjeg sustava vrijednosti koji će ih voditi kroz život. Također, može imati pozitivan utjecaj na socijalnu integraciju i inkluziju djece. U zajedničkim ritualima i slavljinama, djeca se povezuju sa drugima i razvijaju osjećaj pripadnosti u zajednici (Leutar, 2006). Religiozne zajednice često pružaju podršku i prijateljstvo te potiču suradnju i međusobno uvažavanje. Kroz sudjelovanje u različitim aktivnostima, djeca razvijaju socijalne vještine, empatiju i poštovanje različitosti (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj (2015). Duhovnost i religioznost u predškolskom odgoju mogu pridonijeti razumijevanju različitosti i razvoju tolerancije. Kroz upoznavanje vjerskih tradicija i običaja, djeca stječu uvid u raznolikost svijeta oko sebe. To im olakšava da razviju otvorenost prema drugim kulturama i vjerovanjima.

3.3 DUHOVNOST KAO ZAŠTITNI ČIMBENIK U RIZIČNIM OKOLNOSTIMA

Duhovnost i religioznost mogu imati poseban značaj u rizičnim okolnostima u obitelji, jer mogu pružiti podršku, nadu, utjehu i smisao u teškim vremenima. Rizični čimbenici su faktori koji povećavaju mogućnost nastanka poremećaja, napredovanja prema ozbiljnijem stanju i održavanja problematičnih uvjeta (Coie i dr., 1993; prema Bašić i Janković, 2001). Bašić i Janković (2001) navode kako se rizični čimbenici mogu manifestirati kao privremeni ili dugotrajni stresni događaji

te mogu čak imati korisnu ulogu u određivanju rizičnog statusa djeteta. Kao najčešći rizični čimbenici navode se: traume tokom trudnoće, utjecaj vršnjaka, siromaštvo, disciplinski problemi, neuspjeh, nedovoljna privrženost, problemi u obitelji, konflikti u obitelji i neadekvatna ponašanja roditelja kao modela (Williams, Ayres, Arthur, 1997; prema Bašić, Janković, 2001).

Zaštitni čimbenici predstavljaju unutarnje i vanjske resurse koji pomažu djetetu da bolje podnosi rizike ili smanjuju njihov utjecaj. Neki od zaštitinih čimbenika su: jaka povezanost s roditeljima, dogovori u obitelji, vanjski sustav podrške, pozitivan temperament, sposobnost za prilagodbu, prosocijalna orijentacija i zdrava vjerovanja (Bašić, 2001). Uz zaštitne čimbenike vezuje se pojam otpornost. Bašić i Janković (2001) ističu kako se otporna djeca često opisuju kao kompetentna, no to ne znači da ne doživljavaju bol i tjeskobu uslijed nepovoljnih životnih okolnosti. Kako bi se kod djece razvila trajna otpornost potrebno je osigurati „emocionalnu brigu i toplinu, otvorenost i ističu kako prihvaćanje, samostalnost, usmjerenost prema postignuću te odgovarajuće norme i vrijednosti“ (Bašić i Janković, 2001:53).

U situacijama kao što su obiteljska kriza, bolest, gubitak ili drugi izazovi, duhovnost može biti izvor snage i utjehe kako za odrasle tako i za djecu. Predstavljaju dragocjeni resurs jer pružaju jasnu strategiju kao odgovor na krizna stanja koja pojedinac doživljava, a sama duhovnost ima terapijske elemente. „Prema vjerskom suočavanju, u životu postoje neizbježni stresori, no religijska samoidentifikacija i osobna duhovnost mogu biti dobar način suočavanja s njima“ (Leutar i Leutar, 2016:). Vjersko suočavanje temelji se na traženju unutarnje snage, utjehe i pronalaženju smisla, prihvaćanju životnih okolnosti te njihovom prevladavanju. Također, cilj vjerskog suočavanja je razviti vlastitu otpornost za buduće teškoće. Vjera potiče ljude da pronađu svrhu u svojim iskustvima, vide nadu i da pronađu snagu za prevladavanje izazova (Ćorić, 1998). Duhovnost i religioznost utječu na pronalaženje smisla i svrhe u rizičnim okolnostima. Vjerska uvjerenja mogu pružiti kontekst za razumijevanje patnje i suočavanje s teškim pitanjima. Transcendentalno iskustvo pokreće promjenu svijesti koja omogućuje osnaživanje i prekoračenje osobnih granica i ograničenja (Puljić, 2006). Duhovnost i religioznost često uključuju moralne vrijednosti koje mogu poslužiti kao smjernice za postupanje i donošenje odluka u rizičnim situacijama (Ćorić, 1998). Vjerske etičke smjernice i poruke pružaju orijentaciju za donošenje moralno ispravnih izbora i podržati obitelj u suočavanju s rizicima koji je u skladu s njihovnim vjerskim vrijednostima. To uključuje sposobnost opraštanja, preuzimanje odgovornosti za roditeljsku ulogu, poticanje

altruizma, promjenu vlastitog ponašanja i slično. Obitelji kroz religioznost i duhovnost mogu pronaći emocionalnu utjehu i podršku u teškim trenucima. Leutar i Leutar (2017) u svom istraživanju navode kako se pokazalo da religiozne obitelji u suočavanju s fizičnim čimbenicima imaju više utjehe i pouzdanja u pozitivan ishod. Vjerske molitve, duhovne prakse i vjerske zajednice mogu biti mjesto gdje se ljudi okreću za nadom i razumijevanjem. Vjerske vrijednosti, duhovni tekstovi i poruke mogu pružiti smjernice za suočavanje s teškoćama i pronalaženje unutarnje snage. Vjerske zajednice mogu biti izvor podrške i solidarnosti u rizičnim situacijama. Sudjelovanje u vjerskoj zajednici može pružiti osjećaj pripadnosti, podrške i razumijevanja. Obitelji imaju mogućnost pronaći podršku, mentorstvo i resurse unutar svoje vjerske zajednice, što može biti od velike pomoći u suočavanju sa kriznim situacijama (Leutar i Leutar, 2016). Nije nužno da obitelj ima vjersku pripadnost ili sudjeluje u organiziranim vjerskim praksama. Duhovnost može biti izražena na različite načine, a podrška i utjeha mogu dolaziti iz različitih izvora. Ono što je bitno jest pronaći ono što obitelji donosi snagu, smisao i potporu u rizičnim okolnostima.

4. ULOGA ODGAJATELJA

Iako je tema rada roditeljsko okruženje, za optimalne razvojne ishode nužni su suradnički, partnerski odnos roditelja i odgajatelja. U ovom poglavlju prikazat će se uloga odgojitelja u području razvoja duhovnosti i religioznosti kod djece. Uz obitelj, veliku ulogu u odgoju djece imaju odgajatelji. Prema Nacionalnom Kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015), glavni cilj odgajatelja je osigurati mogućnosti za holistički razvoj djece. Trebaju prvenstveno poznavati znanja o tijeku razvoja i načinima učenja te odrednicama kurikuluma. Vrlo je bitno da imaju sposobnost za kvalitetnu komunikaciju i promatranje djece te praćenje njihovih interesa i ponašanj (Miljković i sur., 2019). Kroz odgoj, odgajatelji trebaju biti opskrbljivači to jest pružati djeci potrebne materijale kako bi se mogla cjelovito razvijati. Potrebno je da oblikuju sigurnu i poticajnu okolinu te zdravo ozračje. Kako bi odgajatelji mogli pratiti razvoj i napredak djece, trebaju redovito voditi bilješke pedagoške dokumentacije.

Odgajatelji svakom djetetu trebaju pristupiti individualno i uvažavati različitosti, što se veže na temu multikulturalnosti te duhovnost i religioznost. Važno je da odgajatelji potiču dijalog, postavljaju otvorena pitanja i stvaraju inkluzivno okruženje koje potiče međusobno uvažavanje i prihvaćanje (Miljković i sur., 2019). Mogu uključiti djecu u aktivnosti koje potiču djecu na razmišljanje o važnim životnim pitanjima poput značenja života ili odnosa s drugim ljudima (Miljković i sur., 2019). Kroz takve se aktivnosti mogu koristiti pričama, pjesmama ili igrama koje potiču takva pitanja i razgovore (Hoblaj, 2006). Odgajatelji u aktivnostima trebaju uključiti upoznavanje o različitim vjerskim uvjerenjima i običajima s obzirom da u odgojnim skupinama ima djece koja dolaze iz različitih kulturnih sredina ili iz obitelji u kojima se njeguju različita uvjerenja i tradicije (Hoblaj, 2006). Ovo može uključivati aktivnosti početnog čitanja i pisanja poput čitanja slikovnica i različitih priča ili posjeti različitim vjerskim ustanovama. Svakom djetetu treba pristupiti individualno te poticati na odstupanje od predrasuda. Odgajatelji bi trebali stvoriti sigurno i podržavajuće okruženje u kojem se djeca mogu osjećati slobodno izražavati svoje ideje i osjećaje o tome kako oni shvaćaju duhovnost i kulturu te informacije koje o njima znaju (Hoblaj, 2006). Dakle, važno je poticati djecu da dijele svoje misli i osjećaje o tome što im je važno, što ih veseli ili brine te podržavati njihovo izražavanje na kreativan način koji je njima prirodniji poput crtanja, kroz igru ili uz pomoć lutaka.

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015) navodi kako prihvaćanjem različitosti, odgojitelji potiču djecu na razumijevanje vlastitog identiteta, ali i identiteta ostalih ljudi u zajednici. Također, jačaju samopouzdanje i samopoštovanje te stvaraju osjećaj sigurnosti u susretu s okolinom i novim iskustvima. Uz razumijevanje identiteta kod djece se razvija humanizam i tolerancija koje podrazumijevaju razvoj senzibiliteta prema sebi i drugima te poštivanje različitih rasnih, etičkih, kulturnih, vjerskih i nacionalnih različitosti (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2015). Odgajatelji u predškolskom odgoju mogu pomoći djetetu da razvije moralne i etičke vrijednosti koje su važne u razumijevanju pravednosti i jednakosti te podržavanja zajednice i različitih običaja (Miljković i sur., 2019). Svaki sudionik u predškolskom odgoju mora biti svjesan da najviše uče po modelu i promatrajući. Prema tome, trebaju i sami poštovati vrijednosti i različitosti kako bi djeci mogli biti adekvati uzori .

ZAKLJUČAK

Duhovnost i religioznost su važni elementi u životu svakog čovjeka. Djeci u predškolskoj dobi duhovnost i religioznost pomažu kako bi se cjelovito razvili. Religija i obitelj imaju najjači utjecaj na dijete prema Bronfenbrennerovoj teoriji ekoloških modela okoline. Duhovnost i religioznost u obiteljskom okruženju pružaju djeci okvir za razumijevanje vjere i duhovnosti te pomažu u izgradnji identiteta i moralnih temelja. Vrlo je važno da obitelj pristupi ovoj temi s ljubavlju, otvorenošću i prilagođeno djetetovoj dobi i razumijevanju. Uključivanje duhovnosti i religioznosti u predškolski odgoj može pružiti brojne blagodati za razvoj djece. Duhovnost uključuje razumijevanje sebe, drugih ljudi i svijeta oko nas te može pružiti vrijednosti poput ljubavi, suosjećanja, moralnosti i duhovnog rasta. Važno je osigurati da se u predškolskom odgoju pristupa na inkluzivan i poštovan način, poštujući različite vjerske i duhovne tradicije. Otvorenost za raznolikost i poštivanje individualnih uvjerenja ključni su aspekti ove teme. U predškolskom okruženju, duhovnost se može njegovati kroz jednostavne rituale, meditaciju, priče, pjesme i umjetnost. Djeci se može pružiti prostor za izražavanje svojih misli, osjećaja i pitanja o svijetu i životu. To im pomaže u razvoju empatije, samosvijesti i sposobnosti suočavanja s različitim emocijama. U konačnici, uključivanje duhovnosti i religioznosti u predškolski odgoj doprinosi sveobuhvatnom razvoju djeteta, potičući ga da istražuje svoje unutarne svjetove, razvija moralne vrijednosti i izražava svoju jedinstvenu duhovnost.

SAŽETAK

Duhovnost i religioznost u predškolskom odgoju pridonose razvoju djece na mnogonačina. Pomaže im u razvoju moralnog ili vrijednosnog sustava, socijalnih vještina, samopouzdanja i emocionalne inteligencije. Također im pomaže u razumijevanju svijeta oko sebe, postavljaju pitanja o smislu života i razvijaju unutarnje snage. Važnost kulture i obitelji u odgoju vidi se i u Brofbrenerovoj teoriji ekološkog razvoja gdje se nalaze u mikrosustavu koji ima najveći utjecaj na dijete. Obitelj ima veliku ulogu za odgoj pojedinca u duhovnom i religioznom smislu. U rizičnim okolnostima, duhovnost i religioznost imaju veliki značaj jer mogu pružiti podršku, nadu, utjehu i smisao. U rizičnim situacijama, mnoga djeca reagiraju stresno, a vjerska uvjerenja i vrijednosti pomažu im da pronađu mir i rješenja. Uz obitelj, veliku ulogu imaju odgajatelji, vrlo je bitno da djecu potiču na dijele svoje misli i osjećaje. Dva pedagoška pravca, Montessori i Waldorf u svom radu koriste duhovne i religiozne elemente. Montessori pedagogija temelji se na poštivanju i razumijevanju dječje duhovnosti, a Waldorf njeguje intelekt i osjećajni život djece. Dva terapijska pristupa, logoterapija i hagioterapija, zalažu se da se ljudi mogu liječiti na psihološkoj razini. Smatraju da zdravlje duha ovisi o osobnim vrijednostima i vjerovanjima te svjesnosti o smislu života.

Ključne riječi: hagioterapija, logoterapija, rizične okolnosti, vjerska uvjerenja, zdravlje duha

SUMMARY

Spirituality and religiosity in preschool education contribute to the development of children in many ways. It helps them develop a moral or value system, social skills, self-confidence, and emotional intelligence. It also helps them understand the world around them, ask questions about the meaning of life, and cultivate inner strength. The importance of culture and family in education can be seen in Bronfenbrenner's theory of ecological development, where they are situated in the microsystem that has the greatest influence on the child. Family plays a significant role in nurturing individuals in spiritual and religious terms. In challenging circumstances, spirituality and religiosity hold great significance as they can provide support, hope, comfort, and meaning. In risky situations, many children react to stress, and their religious beliefs and values help them find peace and solutions. In addition to the family, educators play a crucial role by encouraging children to share their thoughts and feelings. Two educational approaches, Montessori and Waldorf, incorporate spiritual and religious elements in their work. Montessori pedagogy is based on respecting and understanding children's spirituality, while Waldorf nurtures the intellectual and emotional lives of children. Two therapeutic approaches, logotherapy and hagiotherapy, advocate that individuals can be healed at the psychological level. They believe that mental health depends on personal values and beliefs, as well as awareness of the meaning of life.

Key words: hagiotherapy, logotherapy, mental health, religious beliefs, risky circumstances

LITERATURA

1. Bašić, J. i Janković J. (2001). Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske, Zagreb.
2. Berns, Roberta M. (2006), *Child, Family, School, Community: Socialization and Support*, Irvine, California: Wadsworth Publishing.
3. Bezić, Ž. (1979). Franklova logoterapija. *Crkva u svijetu*, 14 (4), 324-338. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/90411>
4. Brstilo, I. (2009). Tijelo i tehnologija u postmodernoj perspektivi. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 18(3-4), 289-310.
5. Crnjac, I., & Rokvić Crnjac, M. (2023). DIGITALNE ZBIRKE NA PRIMJERU VIRTUALNE WALDORFSKE KNJIŽNICE. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 6(11), 160-166.
6. Ćorić Š. (2003). *Psihologija religioznosti*. Jastrebarsko, Naklada Slap.
7. Đuzel J., *Religiozni odgoj djece predškolske dobi prema načelima Montessori pedagogije*, *Dijete i društvo*, 8 (2006) 2, 567-573.
8. Eret, L. (2012). Odgoj i manipulacija: razmatranje kroz razvojnu teoriju ekoloških sustava. *Metodički ogledi*, 19 (1), 143-161. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/94726>
9. Groeschel, Benedict J. (2009). *Psihologija duhovnoga razvoja*, Split, Verbum.
10. Hercigonja, Z. (2021). Razvoj pedagoške misli kroz povijest. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 4(5), 31-42.
11. Hobljaj A., *Vjerski odgoj pridonosi cjelovitu razvoju djetetove osobnosti*, *Dijete i društvo*, 8 (2006) 2, 505-512.
12. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 15. 6. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52381>
13. Ivančić T., *Hagioterapija - model terapijske antropologije*, *Nova prisutnost*, 5 (2007) 1, 10.
14. Ivančić T. (2015). *Hagioterapija u susretu s čovjekom*, Zagreb, Teovizija.
15. Ivančić T., *Duhovnost djece*, *Dijete i društvo*, 8 (2006) 2, 431-443.

16. Janeš, M. (2023). Otkriće Marije Montessori u otkriću djeteta. Mjesto vjerskog odgoja u njezinu odgojnu sustavu. *Spectrum*, 56 (1), 34-44. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/295574>
17. Kolar Billege, M. i Jurić, K.s.A. (2017). Duhovni aspekt kao komponenta ocjelovljenja odgoja i obrazovanja. *Napredak*, 158 (3), 291-304. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/187643>
18. Kovačević, V., Kardum, G. i Malenica, K. (2019). Kvalitativno narativno istraživanje dječje religioznosti i u kontekstu pet dimenzija religioznosti. *Bogoslovska smotra*, 89 (4), 885-898. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/234290>
19. Leutar, I. i Leutar, Z. (2017). Duhovnost kao resurs snage i otpornosti obitelji u rizičnim okolnostima. *Nova prisutnost*, XV (1), 65-87. <https://doi.org/10.31192/np.15.1.4>
20. Leutar Z. (2016). Duhovnost kao resurs osnaživanja u palijativnoj skrbi, Zbornik sažetaka, Slavonski Brod <https://bib.irb.hr/prikazi-rad?&rad=775405>
21. Ljubetić, M. (2007). Biti kompetentan roditelj. Zagreb, Mali profesor.
22. Ljubetić, M., (2014). Od suradnje do partnerstva – obitelj, odgojno-obrazovne ustanove i zajednice. Element, Zagreb.
23. Matijašević, B. i Maglica, T. (2021). Samoprocjena osoba s problemima u ponašanju o učinkovitosti hagioterapije. *Crkva u svijetu*, 56 (2), 214-232. <https://doi.org/10.34075/cs.56.2.3>
24. Miljković, D., Đuranović, M., Vidić, T. (2019). Odgoj i obrazovanje: iz teorije u praksu. Zagreb: IEP-D2;UFZG i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
25. Mohorić, M. (2017). Doprinos vjerskog odgoja cjelovitom razvoju djece rane i predškolske dobi. *Magistra Iadertina*, 12 (1), 0-73. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/195772>
26. Pranjić, M. (2009). PAIDEIA. Starogrčka odgojno-obrazovna forma. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 16(1-2), 9-21.
27. PULJIĆ, Ž. (2005). FRANKLOVA LOGOTERAPIJA – LIJEČENJE SMISLOM. *Društvena istraživanja*, 14 (4-5 (78-79)), 885-902. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/17982>
28. Usp. Gordana BERČ, Obiteljska otpornost – teorijsko utemeljenje i primjena koncepta u socijalnom radu, *Ljetopis socijalnog rada*, 19 (2012) 1, 145-167.
29. Usp. Zdravka LEUTAR, Uloga socijalne mreže u razvoju duhovnosti djece – kršćanska perspektiva, *Dijete i društvo*, 8 (2006) 2, 461-475.

30. Valjan Vukić, V., & Berket, J. (2018). Tijek pedagoške godine u Waldorfskim dječjim vrtićima. *Magistra Iadertina*, 13(1), 207-227.
31. Velički, V. i Velički, D. (2018). Logoterapija u odgoju i obrazovanju – terminološko određenje i sadržajne smjernice. *Nova prisutnost*, XVI (2), 333-347.
<https://doi.org/10.31192/np.16.2.8>

PRILOZI SLIKA

1. Slika 1. Bronfenbrennerov ekološki model okoline
<https://hrcak.srce.hr/94726>

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja LUCIJA BERETIN, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjimai oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem danijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 06. 07. 2023.

Potpis

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: LUCIJA BERETIN

Naslov rada: DUHOVNOST I RELIGIOZNOST U

OBITELJSKOM OKRUŽENJU

Znanstveno područje i polje: DRUŠTVENA ZNANOST

Vrsta rada: ZAVRŠNI RAD

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
doc. dr. sc. Maglica Toni

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Doc. dr. sc. Toni Maglica
Doc. dr. sc. Katja Kalebić Jakupčević
Prof. dr. sc. Maja Ljubetić

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uredenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti* (NN br. 119/22).

Split, 06.07.2023.